

Zəngəzuru tanıyaq və tanıdaq

Adətə görə, mühafizəsiz bəyə lap balaca bir uşaq da yaxınlaşsa, bəy onun dediyi yerə getməyə etiraz edə bilməzdi. Bəyi, adətən, bəy evindəki, yaxud qonşudakı tikililərin birində gizlədib qapını bağlayırdılar. Sağdış və soldışdan nəmər aldıqdan sonra özü də səhnələşdirilmiş bir ciddiyətlə danışıb razılığa gəldikdən sonra, bəyi "azadlığa" buraxırdılar.

Şənbə axşamı bəzi hallarda toyda aşıqlar çalır-oxuyur, pəhləvanlar gülüşər, şah, kosa bəzəyər-dilər.

Ancaq şənbə toyunun ən əsas bəzəyi cavanların, qız-gəlinlərin müxtəlif havalarda lap yorulana qədər rəqs etmələri idi. Məhz bu şənliklərdə oğlanlar adaxlı, analar gəlin seçərdi.

Gəlinin gətirilməsi

Toyun sonuncu günü, bəy evinin adamları, qohumlar və qonaqlardan bir dəstə çalğıcıların müşayiəti ilə qız evinə gəlin gətirməyə gedərdilər. Qız-gəlinlər əllərində xonça aparardılar. Xonçada gəlin üçün hədiyyələr və müxtəlif cür şirniyyatlar olardı.

Qız evinə çatarkən mütləq "Vağzalı" ha-

Zəngəzurda toylar

vası çalınardı. Oğlan evinin və qız evinin adamları birlikdə 5-10 dəqiqə rəqs etdikdən sonra, bəyin bacısı və digər yaxın qız-gəlinlər evə daxil olaraq gəlini geyindirərdilər. Gəlin geyindikdən sonra

bəyin qardaşını, yaxud atasını gəlinin belini bağlamaq üçün otağa dəvət edərdilər.

Gəlinin belini bağlayan kəs gəlinin anasına rəmzi olaraq süd pulu (100-200 rubl məbləğində) verərək halallıq alardı. Bundan sonra gəlinin bir qoluna bəy, bir qoluna isə bəyin sağdışı girərək onu evdən çıxarardılar.

Gəlini evdən bayıra çıxaranda qapını kəsərək rəmzi rüsum (hədiyyə, yaxud 10-25 rubl pul) aldıqdan sonra bəyi və gəlini bayıra buraxardı.

Yenə də "Vağzalı" havası çalınar və sədələri altında gəlini ata evindən çıxarardılar. Toy evləri yaxın olduqda piyada, uzaq olduqda isə əvvəllər atla, sonrakı illərdə isə maşınla bəy evinə yola düşərdilər. Gəlinin ata-anası bəy evinə getməzdi.

Yol boyu kənd uşaqları gəlinin qabağını kəsər, onun qarşısında oynayaraq bəydən nəmər istəyər-dilər. Nəmər (1-3 rubl) aldıqdan sonra özləri də toy adamlarına qoşularaq bəy evinə gedərdilər.

Gəlin karvanının arxasınca isə cehiz maşını gələrdi. Jehiz yorğan-döşək, gəbə və məişət ləvazimatlarından ibarət olardı. Bəy evində cehiz gətirənlərə mütləq xələt verərdilər.

Bəy evinin həyət qapısında gəlinin ayağı altında qurbanlıq qoç kəsilərdi, evin ağsaqqalı gəlinin alından öpüb xeyir-dua verərdi, xonçadakı konfetlər göyə atılaraq gəlinin başına səpələnirdi. Bəyin ata-anasının üz-başını isə unlayardılar ki, siz daha qocaldınız, cavanlara meydan vermək lazımdır.

1960-65-ci il qədər (yəni pul kənd adamlarının həyatının mühüm atributuna çevrilənə qədər) gəlinin qurbanı kəsildikdən sonra, elə həyətdə gələn qonaqlar onun başına toy xələti (parça, yaylıq, dəsmal, kiçik toxuma-ışləmə parça, məişət ləvazimatları və s.) atardılar. Bəy evinin yaxın adamlarından biri uca səslə məclis əhlinə kimin nə nəmər gətirdiyini elan edərdi. Sonralar isə toya gələn ailə başçısı ziyafətin sonunda toy xələti olaraq pul yazdırardı.

Toy ziyafəti

Gəlini gətirib bəy evinin həyətinə oynadıqdan sonra məclisdə iştirak edənlərin hamısı toy süfrəsinin ətrafında oturardı. Bir çox yerlərdən fərqli olaraq bizim kəndlərimizdə toy ziyafətində elə əzəldən ailəvi oturmaq dəb idi. Qadınlar və kişilər - arzu edənlər uşaqlarını da toy ziyafətinə gətirərdilər - eyni vaxtda süfrə arxasında (4-5 cərgə xeyir-şər üçün xüsusi düzəldilmiş uzun taxta stol-ların arxasında) oturaraq məclisin tamadasının idarəsi ilə yeyib-ıçər, şən-lənərdilər. Təxminən əldə edilmiş illər sonralar başlayaraq Zəngəzurun toylarında bir qayda olaraq gəlin və bəylə yanaşı, məclisin sonuna qədər ziyafətdə əyləşərdi. Ziyafət zamanı musiqi çalınar, əsasən, muğamat oxunardı, rəqs edilməzdi. Yalnız məclisin sonuna yaxın tamada "bəyi oynayanda ucuzluq olar", - deyərək bəyə "gəlini qonaqda edərək" bəy və gəlin rəqs etdikdə, demək olar ki, ziyafətdə iştirak edənlərin hamısı bəyin və gəlinin əlinə pul verərdilər (5 manatdan 25 manata qədər) və hərə bir

qol da olsa, təzə evlə-nənlərə oynamağı özünə borc bilirdi.

Toy süfrəsi o qədər də zəngin olmazdı və toy sahibinin maddi vəziyyətinə asılı olmayaraq bütün toylarda təxminən eyni xörək - bozbaş və kələm dolması verilərdi. İçkilər isə limonad, "Cermuk" mineral suyu və araq olardı (təbii ki, araq yalnız kişilərin süfrəsinə verilərdi).

Məclisin tamadası, adətən, sözü eşidilən ağsaqqallardan biri olardı. Toy ziyafəti 4-5 saat davam edərdi. Ev sahibinin dəvəti ilə hamı bir nəfər kimi süfrə arxasına əyləşər və məclisin sonunda tamada (adətən tamada yemək-içməyi hazırlayanların və qulluq edənlərin sağlığını qeyd etdikdən

sonra) musiqiçilərdən "Marş" çalmağı xahiş edərdi və bu marşdan sonra bir daha məclis əhli adından toy ziyafətinə xeyir-dua verərək öz istefasını qəbul etməyi xahiş edərdi. Sonda isə yenə hamı bir nəfər kimi durub gedərdilər. Məclis bitməmiş stoldan durub getmək tamadaya və məclis əhlinə hörmətsizlik sayılırdı.

Xonça axşamı

Xonça axşamı toyun son axşamı olmaqla bərabər, həm də bu mərasimin ən şux, məzəli hissəsi sayılırdı. Toy ziyafətindən sonra hava qaralana yaxın kənd cavanları məşəl (lopa) hazırlayırdılar. Təxminən 25-30 nəfər adam (əsasən gənclər və cavan xanımlar) musiqiçilərin müşayiəti ilə piyada qız evinə yollanardılar.

Alışdırılan məşəllərin söləsi, gənclərin fit səsləri, "ura" nidaları oynaq musiqiyə xüsusi bir ton verərdi.

Qız evində çox ləngiməzdilər. Xonçaları götürüb qız evindən onlara qoşulan təzə qohumlarla birgə geri, bəy evinə qayıdardılar.

Xonçada mütləq bir ədəd bütöv qızardılmış toyuq, bəyə və onun sağdış-soldışına hədiyyələr və şirniyyat olardı.

Toyuq, özü də bişmiş, təbii ki, yeyilmək üçündür. Ancaq Urudda xonça axşamı ortaya qoyulan toyuğun məsələsi çox uzun olardı. Bu toyuğun ətrafında o qədər çək-çevir edərdilər ki, hərədən adama elə gəlirdi ki, onu ancaq lağ edib gülmək üçün diri-diri bişirib ortaya qoyublar.

Xonça axşamı bəy sağdış-soldışı ilə stolun baş tərəfində oturub hədiyyələri qəbul edərdi. Xonçaları isə gəlinin yengəsi tərəf vura-vura, qiymətə mindirə-mindirə, hədiyyələri bir-bir nümayiş etdirərək məclisə təqdim edərdi. Bəyin sağdış-soldışı isə əsl ekspertlər kimi çıxış edərək, hər hədiyyədə bir nöqsan tapmağa və beləliklə də, qiyməti aşağı salmağa çalışırdılar. Sağdış-soldışın yengə ilə mübahisəsinə tədricən hər iki tərəfin adamları da qoşulardılar.

Saat yarım, iki saatlıq məzhəkədən sonra, nəhayət ki, razılıq əldə olunardı, qiymət kəsilərdi və bəy tərəf gəlin tərəfin xonçalarını qəbul edərdi.

Bəy və sağdış-soldış xonçalara görə yengəyə rəmzi pul (hərəsi 25-50 rubl) verərdilər.

Sonra xonçalar açılardı, yeməlikləri yeyərdilər, paylaşmaları paylayardı-lar. Bəy ilə sağdış-soldış isə yengənin təqdimatı ilə öz hədiyyələrini

götürərdilər.

Zəngəzurda xüsusi nikah mərasimi keçirilməzdi. Adətən, qız toyundan (paltar biçidən) sonra nikahın rəsmiləşdirilməsi ya kənd sovetində, ya da rayon VVAQ şöbəsinə qeydiyyata alınardı. Bəzi hallarda isə rəsmi nigahla yanaşı imam nikahı (dini kəbin) da kəsilərdi.

Ailə institutu kifayət qədər möhkəm idi. Boşanmalar çox nadir hallarda rast gəlinərdi.

Hər yerdə olduğu kimi, Zəngəzurda da toylar təkcə iki gəncin vüsalı deyildi, el-obanın şənliyi, ailələrin qohumlaşması, nəsillərin, tayfaların böyüməsi, həyatın davamı idi.

... Zəngəzur toyları min illərdən süzülüb gələn milli yaddaşımızın, mənəvi dəyərlərimizin, məişət əxlaqımızın bir ifadəsi, özünü təsdiq, ruhumuzun o dağlarda pərvazlanması idi. Mənfur düşmən 30 il ruhumuzu perik soldı...

... Zəngəzur toyları adət-ənənəmizin abidəsi idi. Mənfur düşmən bu abidəni dağıtdı...

...Zəngəzurda toy olan evin darvazasına qırmızı yaylıq bağlayardılar, 3 gün açmazdılar. O qırmızı yaylıq xoş günlərimizin rəmzi kimi qara keşiklərin gözüne qara su endirərdi.

Zəngəzur dağları 30 il toy-busata həsrət qaldı, "Cəngi" sədasına, "Heyratı" səsinə qəribsədi...

... Şükür Allahın böyüklüyünə ki, qısa qiyamətə qalmadı, Ali Baş Komandanın rəhbərliyi altında yurdlarımızı işğal azad etdik. Təkcə toylarımızı deyil, ruhumuzu da azad etdik, diriliyimizi, birliyimizi də geri qaytardıq!

... Zəngəzura qayıdırıq, məskunlaşırıq, yollarımızı açılır, kəndlərimiz, şəhərlərimiz salınır, evlərimiz tikilir.

... Zəngəzur dəhlizindən keçən qatarlar, Zəngəzur hava limanından enib qatan təyyarələr yenə Zəngəzura ağ donlu gəlinlər gətirəcək, Zəngəzurun ağ günləri başlayacaqdır!

... Zəngəzur Azərbaycandır!!!